

ASiantuntijalausunto Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa (VNS 7/2025 vp)

Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto Valtioneuvoston Tulevaisuusselonteon ensimmäisestä osasta (Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045, VNS 7/2025 vp) ja keinoista koulutus- ja osaamistason nostamiseksi Suomessa. Lausuntomme perustuu pääasiassa Koulutuksen tutkimuslaitoksessa tehtyihin oppimistulosten ja koulutuksen arviointitutkimuksiin (Hiltunen ym., 2023; Hiltunen ym., 2024a; Hiltunen ym., 2024b; Leino ym., 2023; Ursin, Hyytinen & Silvennoinen, 2021) sekä perusopetuksen tilannekuvaa koskevaan selvitykseen (Kalalahti ym., 2025).

Tulevaisuusselonteossa nostetaan esille huoli oppimistulosten laskusta sekä Suomen jääminen jälkeen muista OECD-maista koulutustasossa. Vaikka Suomessa peruskoululaisten oppimistulokset ovat edelleen kansainvälisesti vertailtuna hyvää tasoa, on suomalaisoppilaiden osaamistason lasku tullut PISA-tutkimuksen lisäksi esille myös muissa kansainvälisissä arviointitutkimuksissa. Osaamistason laskun lisäksi huolestuttava ilmiö on osaamisen vaihtelun kasvu. Osaamisen vaihtelun kasvu selittyy pääasiassa heikkojen osaajien määrän kasvulla ja sillä, että heikkojen osaajien osaaminen on selvästi aiempaa heikompaa.

Tulevaisuusselonteon strategisessa toimintaympäristöanalyysissä tuodaan aiheellisesti esille huoli koulutuksen polarisaatiosta ja eriarvoistumisesta. Kansainvälisten oppimistulosten arviointien perusteella oppilaan kotitausta on aiempaa voimakkaammin yhteydessä osaamiseen. Osaaminen on myös heikentynyt enemmän oppilailla, joiden perheen sosioekonominen asema on matala. Perusopetuksen oppimistulosten arvioinneissa maahanmuuttajataustaiset oppilaat menestyvät muita oppilaita heikommin, ja yksi merkittävimmistä heidän osaamistansa selittävistä tekijöistä on suomen tai ruotsin kielen taito.

Alueelliset ja koulujen väliset erot ovat Suomessa olleet aiemmin pieniä, mutta niissäkin on havaittavissa pientä kasvua. Ikäluokkien pieneneminen ja kaupungistuminen asettavat haasteita perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen järjestämiselle. Toisaalta pienissä ja pitkien etäisyyksien kunnissa oppilasmäärän vähäisyys voi vaikeuttaa perusopetuksen järjestämistä ja heikentää toisen asteen koulutuksen saatavuutta. Toisaalta taas suurissa kaupungeissa alueiden eriytyminen voi johtaa myös koulujen eriytymiseen. Lisäksi kuntien erilaiset taloudelliset tilanteet voivat johtaa koulutustarjonnan ja opetuksen alueelliseen eriytymiseen. Tulevaisuusselonteossa huomioidaankin julkisen sektorin säästöpainneiden ja väestörakenteen muutosten mukanaan tuomat haasteet Suomen koulutus- ja osaamistason nostamiselle.

Koulutus- ja osaamistason nostaminen edellyttää, että kaikilla koulutusasteilla ja alueilla on tarjolla riittävästi päteviä opettajia. Esimerkiksi erityisluokanopettajien ja erityisopettajien rekrytoinnissa on todettu olevan haasteita.

Korkeakoulutuksessa asetetaan yhä enemmän määrällisiä tavoitteita, kuten se, että vuoteen 2035 mennessä puolella 25–34-vuotiaista olisi korkeakoulututkinto. Tämän tavoitteen seurauksena on lisätty aloituspaikkoja ja joustavoitettu opintopolkuja. Näiden toimien ohella on kuitenkin perusteltua kiinnittää aiempaa enemmän huomiota siihen, mitä korkeakoulutuksessa tosiasiallisesti opitaan.

Koulutuksen tutkimuslaitos on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamana toteuttanut kaksi KAPPAS-hanketta, joista toinen on jo päättynyt ja toisen tulokset julkistetaan toukokuussa 2026. Hankkeissa on tarkasteltu suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden geneeristen eli yleisten taitojen tasoa (Ursin, Hyytinen & Silvennoinen, 2021). Tutkimuksessa on keskitytty erityisesti kriittisen ajattelun ja argumentoinnin taitoihin.

Tulokset osoittavat, että aloittavien korkeakouluopiskelijoiden geneeristen taitojen taso on huolestuttavan heikko: yli 60 prosenttia opiskelijoista sijoittuu näissä taidoissa kahdelle heikoimmalle osaamistasolle. Lisäksi korkeakouluopintojen aikana tapahtuva kehitys vaikuttaa vähäiseltä. Kolmen vuoden opintojen jälkeenkin 55 prosentilla opiskelijoista on edelleen merkittäviä haasteita kriittisen ajattelun ja argumentoinnin taidoissa.

KAPPAS-hankkeiden tulokset osoittavat kaksi keskeistä kehittämiskohdetta. Ensinnäkin korkeakoulutusta edeltävillä koulutusasteilla, erityisesti ammatillista väylää pitkin korkeakoulutukseen siirtyvien osalta, tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota geneeristen taitojen kehittymiseen. Toiseksi korkeakoulutuksessa on tarpeen panostaa systemaattisesti ja tavoitteellisesti geneeristen taitojen vahvistamiseen osana opetusta ja oppimisprosesseja.

Edellä esittämäämme perustuen pidämme seuraavia toimia tärkeimpinä koulutus- ja osaamistason nostamiseksi:

- perusopetuksessa tulee varmistaa, että oppilaat saavuttavat riittävät perustaidot selviytyäkseen jatko-opinnoissa
- on varmistettava riittävä oppimisen ja koulunkäynnin tuki perusopetuksessa ja toisella asteella
- vieraskielisten oppilaiden suomen tai ruotsin kielen oppimista on tuettava
- koulutuksen alueellinen saatavuus on turvattava
- riittävällä opettajien perus- ja täydennyskoulutuksella varmistetaan, että osaavia opettajia on tarjolla kaikkialla Suomessa
- erityisesti ammatillisessa koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota jatko-opintovalmiuksien kehittymiseen
- korkeakoulussa opettavien opettajien pedagogista osaamista on vahvistettava

- määrällisten tavoitteiden sijaan korkeakoulutuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, että korkeakoulutus tuottaa hyvää sisältöosaamista ja yleisten taitojen, kuten kriittisen ajattelun ja argumentointitaitojen, hallintaa.

Jyväskylässä 10.2.2026

Jonna Pulkkinen, tutkijatohtori

Jani Ursin, tutkimusjohtaja

Johanna Annala, tutkimusprofessori

Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Lähteet

Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., Kauppinen, H., Kotila, J., Lehtola, P., Leino, K., Lintuvuori, M., Nissinen, K., Puhakka, E., Sirén, M., Vainikainen, M.-P., & Vettenranta, J. (2023). PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2023:49. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., Kauppinen, H., Markkanen, I., Nissinen, K., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Vaara, E., & Vettenranta, J. (2024a). Haasteena eriytyvä osaaminen: kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 42. <https://doi.org/10.17011/kti-t/42>

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., Kauppinen, H., Markkanen, I., Nissinen, K., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Markkanen, I., Vaara, E., & Vettenranta, J. (2024b). Perustaidoilla kohti tasa-arvoisempia mahdollisuuksia: neljännen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 41. <https://doi.org/10.17011/kti-t/41>

Kalalahti, M., Minkkinen, L., Saarinen, T., Tyni, K., Vaara, E., Ala-Vähälä, T., Häkkinen, P., Jänkälä, J.-P., Pitkänen, H., Pöysä-Tarhonen, J., & Tarnanen, M. (2025). Perusopetuksen tilannekuva erilaistuvissa kunnissa: Manner-Suomen kuntien tarkastelu. Jyväskylän yliopisto. Raportteja ja työpapereita / Koulutuksen tutkimuslaitos, 16. <https://doi.org/10.17011/kti-rt/16>

- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K., & Puhakka, E. (2023). Puoli tuntia lukemista: kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos, 37. <https://doi.org/10.17011/kti-t/37>
- Ursin, J., Hyytinen, H., & Silvennoinen, K. (toim.) (2021). Korkeakouluopiskelijoiden geneeristen taitojen arviointi – Kappas!-hankkeen tuloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:6.